

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

טעמי המצוות על דרך הסוד: פרשנות קבלית לטעמי המצוות בימי
הביניים - 14456

תאריך עדכון אחרון 12-09-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: מחשבת ישראל

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר יונתן בן הראש

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: yonatan.benarroch@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס:

מורי הקורס:
ד"ר יונתן בן-הראש

תאור כללי של הקורס:

הקורס מזמין למסע אל מעמקי הפרשנות הקבלית הייחודית לטעמי המצוות, לחקור טקסטים מרתקים מתקופת קבלת קסטיליה במאות השלוש-עשרה והארבע-עשרה, ולפגוש מקובלים מרכזיים בחוג זה כמו רבי יוסף הבא משושן הבירה ורבי משה די לאון לצד ספרות הזוהר. נגלה את הסוגה הייחודית של טעמי המצוות, נבין את היחס המורכב שבין הלכה וקבלה, ננתח פרשנויות קבליות מרתקות למצוות בדגש על הממדים התיאורגיים והמיתיים החבויים בהן. נחשוף את הדרמה האלוהית המתחרשת בקיום המצוות, את המאבק בין כוחות הקדושה והטומאה, ונעמוד על האפשרות של יסוד אנטי-נוצרי החבוי לעיתים בסודות אלו.

מטרות הקורס:

הקורס נועד להקנות היכרות בסיסית עם הפרשנות הייחודית שמציעה המסורת הקבלית לטעמי המצוות, תוך התמקדות בקבלת קסטיליה. לפתח את יכולות הקריאה הניתוח והפרשנות בטקסטים קבליים מימי הביניים. להציג את הגישות התיאורטיות השונות בחקר הטקסטים הקבליים המסייעים בחשיפת הרבדים הסמויים בטקסטים אלו.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

להסביר את העקרונות המרכזיים של הפרשנות הקבלית לטעמי המצוות מתקופת קבלת קסטיליה. לנתח טקסטים קבליים העוסקים בטעמי המצוות, תוך זיהוי סמלים ומוטיבים מרכזיים, וחשיפת הממדים התיאורגיים והמיתיים החבויים בפרשנויות הקבליות. להכיר את המקובלים המרכזיים שיילמדו בקורס. להסיק מסקנות בעזרת שימוש בספרות המחקר.

דרישות נוכחות (%) :
100

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה, קריאה משותפת ודיון בכיתה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

הלימוד יכלול קריאה בטקסטים קבליים שונים ממקובלי קסטיליה וספרות הזוהר תוך חשיפת מקורותיהן והתכנים הסמויים בהם. בתוך כך נתמקד בדוגמאות שונות כדוגמת: סוד קריאת שמע, הטעם לאיסור עבודה זרה ונטיעת אשרה, המשמעות הקבלית של הציווי המקראי לא לאכול גדי בחלב אמו, סמליות היין והקידוש על כוס הברכה, סוד נטילת הידיים ועוד.

חומר חובה לקריאה:

- רשימת מחקרים לקריאת חובה (יש לבחור לפחות 7 פריטים מתוך הרשימה):
- אידל, משה. 'שרידים נוספים מכתבי ר' יוסף הבא משושן', דעת 21 (תשמ"ח), עמ' 47-55.
 - אלטמן, אלכסנדר. 'לשאלת בעלותו של ס' טעמי המצות המיוחדים לר' יצחק ו' פרחי', קרית ספר מ (תשכ"ה), עמ' 256-276, 405-412.
 - אפפל, גרשון. תורת המצוות באמונת ישראל: טעמי המצוות, תכליתן ותפקידן, בעיצוב ערכי הדת והמוסר לאור ספר החינוך ורבותינו הראשונים, ירושלים תש"ו (מהדורה מורחבת של הספר *Gersion Appel, A Philosophy of Mitzvot the Religious and Ethical Principles of Judaism, Their Roots in Biblical Law and the Oral Tradition, New York, 1975* מורחבת שנייה מהדורה) ומעודכנת של הספר באנגלית יצאה בניו יורק, 2008).
 - בן-שחר, נעמה. ישראל ושרי האומות, מלחמה, טהרה וטומאה: פירושי עשר הספירות המיוחדים לר' יוסף ג'קטיליה, לוס אנג'לס תשפ"א.
 - אבישי בר-אשר, 'קבלה ומנהג: תשובות הגאונים ומדרשות ה"קדמונים" בפולמוס המנהגים ב"זוהר" ובסביבתו הספרותית', תרביץ פד (תשע"ו), עמ' 195-263.
 - בר-אשר, אבישי. 'תורת הכפרה והתענית של ר' משה די ליאון והפולמוס ה"זוהרי" עם הנזירים הנוצריים', קבלה כה (תשע"ב), עמ' 293-319.
 - גארב, יונתן. 'כח, ריטואל ומיתוס - הצעה מתודולוגית והשוואתית', בתוך המיתוס ביהדות-היסטוריה, הגות, ספרות, בעריכת משה אידל ואיתמר גרינולד. ירושלים תשס"ד, עמ' 71-53.
 - גוטליב, אפרים. 'שני חיבורים נוספים לר' יוסף הבא משושן הבירה וזהו החיבורים שבספר המלכות', קרית ספר מח (תשל"ג), עמ' 173-178. [נדפס מחדש בתוך: אפרים גוטליב, מחקרים בספרות הקבלה, תל אביב תשל"ו, עמ' 251-256].
 - גרין, אברהם יצחק (ארתור). השכינה, מרים הבתולה ושיר השירים: הרהורים על סמל קבלי בהקשרו הנוצרי, תרגם מאנגלית דוד לוביש, ירושלים תשס"ג.
 - גרינפלד, יוסי. "סוד הקרבן" על פי הרמב"ן לאור בדיקת כתבי יד מובחרים של החיבור "רמב"ן הקצר", עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, רמת גן תשע"ג.
 - דינסטאג, ישראל יעקב. 'טעמי המצוות במשנת הרמב"ם: ביבליוגרפיה', דעת 41 (תשנ"ח), עמ' 101-115.
 - היינמן, ישראל. טעמי המצוות בספרות ישראל א-ב (מהדורה ששית מתוקנת), ירושלים תשנ"ג.
 - הלברטל, משה. 'ספר המצוות לרמב"ם, הארכיטקטורה של ההלכה והתיאוריה הפרשנית שלה', תרביץ נ"ט (תש"ן), עמ' 457-480.
 - הס, יאיר. 'מעשה אבות סימן לבנים' - בנים ממש: הפרשנות הטיפולוגית של רמב"ן כפולמוס אנטי נוצרי, שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום יד (תשס"ד), עמ' 289-299.
 - וייס, צחי. קיצוץ בנטיעות: עבודת השכינה בעולמה של ספרות הקבלה המוקדמת, ירושלים תשע"ו.
 - זקס-שמואלי, ליאור. התגבשות השכבות הטקסטואליות של דרשת הזוהר על הלנת המת והתקבלותה בכתבי יד ובדפוסים, דעת 91 (2021): 297-334.
 - זקס-שמואלי, ליאור. טאבו ואיסורים בקבלת קסטיליה: טעמי מצוות לא תעשה לר' יוסף הבא משושן, ירושלים תשפ"ד.
 - זקס-שמואלי, ליאור. ספר טעמי מצוות לא תעשה לר' יוסף הבא משושן, הוצאת האיגוד למדעי היהדות (בדפוס).
 - זקס-שמואלי, ליאור וירוחם אביעד גולדמן. 'קידושן התיאוסופי של המשפחה והאומה בספרד במאה השלוש עשרה: יחסי קבלה והלכה', פעמים 165 (תשפ"א), עמ' 61-95.
 - חלמיש, משה. הריטואל הקבלי: שילוב של הגות ומעש, תל אביב תשע"ז.
 - כ"ץ, יעקב. 'הכרעות הזוהר בדבר הלכה', תרביץ נ (תשמ"א), עמ' 405-422.
 - כ"ץ, יעקב. 'הלכה וקבלה: מגעים ראשונים', ציון מד (תשל"ט), עמ' 148-172 [נדפס שוב בקובץ מחקריו של יעקב כ"ץ, הלכה וקבלה: מחקרים בתולדות דת ישראל על מדוריה וזיקתה החברתית, ירושלים תשמ"ד, עמ' 9-33].
 - ליבס, יהודה. 'האומנם בתולה היא השכינה?/ פעמים 101-102 (תשס"ה), עמ' 303-313.

- ליבס, יהודה. 'השפעות נוצריות על ספר הזוהר/ מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ב (תשמ"ג), עמ' 74-43.
- ליבס, יהודה. 'הזוהר כספר הלכה', תרביץ סד (תשנ"ה), עמ' 581-606.
- ליבס, יהודה. 'כיצד נתחבר ספר הזוהר/ מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ח (תשמ"ט) [eq&ספר הזוהר ודורו, בעריכת יוסף דן], עמ' 1-71.
- נהוראי, מיכאל. 'תורת המצוות של הרמב"ם', דעת 13 (תשמ"ס), עמ' 29-42.
- סובול, נטע. 'חטיבת הפיקודין שבזוהר/ עבודת גמר לתואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תשס"ב.
- פליקס, איריס. 'תאורגיה, מגיה ומיסטיקה בקבלתו של ר' יוסף הבא משושן הבירה', חיבור לשם קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשס"ה.
- קרא-איונוב קניאל, רות. 'בין הלכה, קבלה, ומגדר: אתיקה מינית בפרשת "סבא דמשפטים" בזוהר', *Review AJS* (2015), עמ' יד-נא.
- רוזנס, מרדכי. 'טעמי המצוות על פי ה"רעיא מהימנא"/ עבודת גמר לתואר שני בחוג לתולדות ישראל, חיפה תשס"ג.
- תא-שמע, ישראל. הנגלה שבנסתר: לחקר שקיעי ההלכה בספר הזוהר, תל אביב תשנ"ה.
- Daniel Abrams, 'The Virgin Mary as the Moon that Lacks the Sun: A Zoharic Polemic Against the Veneration of Mary', *Kabbalah*. 21 (2010), pp. 7-56.
- Benarroch, Jonatan M. "'Christum qui est Haedus Iudaeis Agnus Nobis": A Medieval Kabbalistic Response to the Patristic Exegesis on Exodus 23:19', *Journal of Religion* (2019), pp. 263-287.
- Benarroch, Jonatan M. "'Son of an Israelite Woman and an Egyptian Man": Jesus as the Blasphemer (Lev 24:10-23): An Anti-Gospel Polemic in the Zohar', *HTR* 110 (2017), pp. 100-124.
- Benarroch, Jonatan M. "'The Mystery of Unity': Poetic and Mystical Aspects of a Unique Zoharic Shema Mystery," *AJS Review*, 37,2 (2013), 231-256.
- Brody, Seth. 'Human Hands Dwell in Heavenly Heights: Contemplative Ascent and Theurgic Power in Thirteenth Century Kabbalah', *Mystics of the Book: Themes, Topics and Typologies*, edited by R. A. Herrera, New York 1993, pp. 123-158.
- Cohen, Gerson. 'Esau as a Symbol in Early Medieval Thought', *Jewish Medieval and Renaissance Studies*, Cambridge 1967, edited by Alexander Altamann, pp. 19-48.
- Huss, Boaz. "'For the Letter Kills, but the Spirit Gives Life": Halakha Versus Kabbalah in the Study of Jewish Mysticism', *Modern Judaism* 41 (2021), pp. 1 - 24.
- Idel, Moshe. 'On the Performing Body in Theosophical-Theurgic Kabbalah: Some Preliminary Remarks', *The Jewish Body: Corporeality, Society, and Identity in the Renaissance and Early Modern Period*, edited by Maria Diemling and Giuseppe Veltri, Leiden 2009, pp. 251-271.
- Matt, Daniel C. 'The Mystic and the Mizwot', *Jewish Spirituality: From the Bible Through the Middle Ages*, edited by Arthur Green, New York, 1986, pp. 367-404.
- Meier, Menachem. 'A Critical Edition of the Sefer Ta'amey Ha Mizwoth (Book of Reasons of the Commandments) Attributed to Isaac ibn Farhi, Section I Positive Commandments', Ph. D dissertation, Brandeis University 1974
- Nirenberg, David. 'Conversion, Sex, and Segregation: Jews and Christians in Medieval Spain', *The American Historical Review* 107 (2002), pp. 1065-1093.
- Radford Ruether, Rosemary. *Goddess and the Divine Feminine: A Western Religious History*, Berkeley 2005.

- Sachs-Shmueli, Leore. 'A Castilian Debate about the Aims and Limits of Theurgic Practice: Rationalizing Incest in the Zohar, the Writing of R. Joseph Hamadan and R. Moses De Le6n', *Accounting for the Commandments in Medieval Judaism*, edited by Jeremy Brown & Marc Herman, Leiden 2021, pp. 208-228.
- Sachs-Shmueli, Leore (ed.). 'The Commandment of Qeduasha in the Zoharic Piqqudin: A Modular Digital Edition of the Zoharic Text and its Adaptations in Hasidic Literature', *Mahadurot: Modular Hebrew Digitally Rendered Texts 1* (2021), URL=&http://mahadurotcom/Piqqudin.
- Sachs-Shmueli, Leore. 'The Fear of the Feminine: Kabbalistic Theurgy of the Negative Commandments', *New Paths: Festschrift in honor of Professor Elliot Wolfson*, ed. Glenn Dynner, Susannah Heschel, and Shaul Magid (Purdue University Press, forthcoming 2024), pp. 307-324.
- Sachs-Shmueli, Leore. 'The Porous Boundaries of the Zohar in the Age of Print: A Zoharic Homily on the Sinew of the Thigh as a Signifier of Sexual Threat', *AJS Review* 47 (2023), 368-391.
- Scholem, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York 1961.
- Shoham-Steiner, Ephraim. 'The Virgin Mary, Miriam, and Jewish Reactions to Marian Devotion in the High Middle Ages', *AJS Reviews* (2013), pp. 75- 91.
- Weiss, Judith. 'The Shekhina and Other Divine Female Figures in the Late Middle Ages: A Synchronic Account', *Religions* (2022): 1180. <https://doi.org/10.3390/rel13121180>.
- Weiss, Tzahi. 'Who is a Beautiful Maiden without Eyes? The Metamorphosis of a Zohar Midrashic Image from a Christian Allegory to a Kabbalistic Metaphor', *The Journal of Religion* 93 (2013), pp. 60-76.
- Wolfson, Elliot R. 'Mystical Rationalization of the Commandments in Sefer ha Rimmori', *Hebrew Union College Annual* 59 (1988), pp. 217-251.
- Wolfson, Elliot R. *Venturing Beyond: Law and Morality in Kabbalistic Mysticism*, Oxford 2006.
- Yisraeli, Oded. 'The Mezuzah as an Amulet: Directions and Trends in the Zohar', *Jewish Studies Quarterly* 22 (2015), pp. 137-161.

חומר לקריאה נוספת:

אידל, משה. "חלון ההזדמנויות" של הקבלה, דעת 48 (תשס"ב), עמ' 32-5.

אידל, משה. "טעמי העופות הטמאים" לד' דוד בן יהודה החסיד ומשמעותם, עלי שפר: מחקרים בספרות ההגות היהודית - מוגשים לכבוד הרב ד"ר אלכסנדר שפרן, בעריכת משה חלמיש, רמת גן תש"ן, עמ' 11-27.

אידל, משה. 'פירושים לסוד העיבור בקבלות קטלוניה במאה הי"ג ומשמעותם של הקבלה בראשיתה ולהתפתחותה (מאמר ראשון)', דעת 72 (תשע"ב), עמ' 49-5.

אידל, משה. 'פירושים לסוד העיבור בקבלות קטלוניה במאה הי"ג ומשמעותם להבנתה של הקבלה בראשיתה ולהתפתחותה (המשך)', דעת 73 (תשע"ב), עמ' 44-5.

אידל, משה. 'פירושים לסוד העריות בראשית הקבלה', קבלה יב (תשס"ד), עמ' 89-199.

אידל, משה. שלמויות בולעות: קבלה ופרשנות, תרגמה מאנגלית תרצה ארזי, תל אביב תשע"ב.

אידל, משה. שלשלאות קסומות: טכניקות וריטואלים במיסטיקה היהודית, תרגמה מאנגלית מירי שרף, ערך עמרי שאשא, ירושלים תשע"ו.

יובל, ישראל יעקב. שני גויים בבטנך: יהודים ונוצרים: דימויים הדדיים, תל אביב תש"ס.
 ישראל, עודד. פתחי היכל: עיוני אגדה ומדרש בספר הזוהר, ירושלים תשע"ג.
 ליבס, יהודה. 'מיתוס לעומת סמל בקבלת האר"י/אשל באר"שבע: פרקים במחשבה היהודית
 לדורותיה ד' תשנ"ו [eq&המיתוס ביהדות, בעריכת חביבה פדיה], עמ' 192-209.
 פדיה, חביבה. 'במעבה הסוד של הזוהר: נעל, נעילה והנעלם - סיפורו של הבל', קבלה מיסטיקה
 ופואטיקה: המסע אל קץ החיזיון, בעריכת אבי אלקיים ושלומי מועלם, ירושלים תשע"ו, עמ' 61-120.
 רגב, שאול. 'טעמי מצות היבום בין פילוסופיה לקבלה/דעת 28 (תשנ"ב), עמ' 65-86.
 תא-שמע, ישראל. 'דברים על ה"סמ"ג", על "קיצור הסמ"ג" ועל ספרות הקיצורים', כנסת מחקרים:
 עיונים בספרות הרבנית בימי הביניים, כרך ד: ארצות המזרח, פרובנס ומאסף, ירושלים תש"ע, עמ'
 259-268 [נדפס לראשונה בתוך מהדורת הורוביץ של "קיצור ספר מצוות גדול" לר' אברהם בן
 אפרים].

- Abrams, Daniel. 'Oedipal Anxiety in the Fraternal Rivalry between Jacob and Esau: A Psycho-Sexual Reading of an Anti-Christian Polemic in a Zoharic Passage', *Kabbalah* 22 (2010), pp. 9-32.
- Brown, Jeremy. 'Gazing into Their Hearts: On the Appearance of Kabbalistic Pietism in Thirteenth-century Castile', *EJJS* (2020), 1-38.
- Helm, Robert. 'Azazel in Early Jewish Tradition', *AUSS* 32 (1994), pp. 217-226.
- Idel, Moshe. 'Sexual Metaphors and Praxis in the Kabbalah', *The Jewish Family: Metaphor and Memory*, edited by David Kraemer, New York 1989, pp. 197-224.
- Koren, Sharon F. *Forsaken: The Menstruant in Medieval Jewish Mysticism*, Waltham 2011.
- Lachter, Hartley. 'Kabbalah, Philosophy and the Jewish Christian Debate: Reconsidering the Early Works of Joseph Gikatilla', *Journal of Jewish Thought and Philosophy* 16 (2008), pp. 1-58.
- Lachter, Hartley. *Kabbalistic Revolution: Reimagining Judaism in Medieval Spain*, New Brunswick 2014.
- McGinn, Bernard. 'The Language of Love in Christian and Jewish Mysticism', *Mysticism and Language*, edited by Steven T. Katz, New York 1992, pp. 202-235.
- Sachs-Shmueli, Leore. "'The Secret of Incest' — Ms. Cambridge, Cambridge University Library Dd. 4.2.2, Kabbalahs (2019): 49-78.
- Wolfson, Elliot R. 'Beneath the Wings of the Great Eagle: Maimonides and Thirteenth Century Kabbalah', *Moses Maimonides (1138-1204): His Religious Scientific and Philosophical Wirkungsgeschichte in Different Cultural Contexts*, edited by Gorge K. Hasselhoff and Otfried Fraisse, Wurzburg 2004, pp. 209-237.

מרכיבי הציון הסופי :
הגשת עבודה מסכמת / פרויקט גמר / מטלת סיכום / מבחן בית / רפרט 100 %

מידע נוסף / הערות: